

ԱԿԱԴԵՄԻԿՈՍ ՍԷՆ ԱՐԵՒԵԱՏԵԱՆԻ ՎԱՍՏԱԿԱԾ 70-ԱՄԵԱԿԸ

Լրացաւ յայտնի հայագէտ, հայ փիլիսոփայութեան վաստակաշատ պատմաբան, Հայաստանի ԳԱԱ ակադեմիկոս, Մաշտոցեան Մատենադարանի տնօրէն Սէն Սուրբենի Արեւշատեանի ծննդեան 70-ամեակը. եօթ տասնամեակից 45-ը գիտնականի աշխատանքային եռամդուն եւ քեղուն գործունեութեան տարիներն են:

Երեսնում ծնունդ է 1928 թ. յունուարի 7-ին, 1945 թ. արծաթէ մեդալով աւարտել է միջնակարգ դպրոցը, 1951 թ., գերազանցութեան դիպլոմով՝ Երեւանի պետական համալսարանի պատմութեան ֆակուլտետը, որի գիտական խորհրդի երաշխաւորութեամբ ընդունուել է Գիտութիւնների Ակադեմիայի ասպիրանտուրա, ուր մինչեւ 1954 թ. մասնագիտացել է հայ թիւ եւ միջնադարեան փիլիսոփայութեան պատմութեան խնդիրների մէջ, 1954-1959 թթ. եղել է Հայաստանի Գիտութիւնների Ակադեմիայի փիլիսոփայութեան սեկտորի աւագ գիտաշխատող (համատեղութեան սկզբունքով այս աշխատանքը շարունակել է մինչեւ 1979 թ.), 1956 թ. պաշտպանել է ականաւոր մատենագիր եւ մանկավարժ Գրիգոր Տաթեւացու փիլիսոփայական հայեացքների քննութեանը վերաբերող թեկնածուական ատենախօսութիւն («Գրիգոր Տաթեւացու փիլիսոփայական հայեացքները», 1957 թ. ուսերէն): 1959 թ. ապրիլից մինչեւ օրս աշխատում է Մաշտոցեան Մատենադարանում՝ սկզբում որպէս սկզբնաղբիրների գիտական թարգմանութեան, 1973 թ. ի վեր՝ թիւ ընագրերի ուսումնասիրման եւ հրապարակման բաժինների վարիչ: 1959-1960 թթ. համատեղութեան կարգով վարել է «Պատմա-քանասիրական հանդէս»-ի պատասխանատու քարտուղարի պաշտօնը: «Փիլիսոփայական գիտութեան ձեւաւորումը թիւ Հայաստանում» խորագրով դոկտորական ատենախօսութիւնը պաշտպանել է 1971 թ. (ուսերէն հրատարակուել է 1973 թ.):

Մերօրեայ այն հայագէտներից է, որ Մատենադարանի գիտական հաստատութիւն դառնալու օրերին խմբուեցին վաստակաշատ ակադեմիկոս Լեւոն Նաչիկեանի շուրջ եւ նրան մեծապէս աւտար կանգնեցին Մատենադարանի գիտական դիմագծի ու կերպարանքի ձեւաւորման ամբողջ ընթացքում, իսկ Նաչիկեանի վաղաժամ մահուանից յետոյ Արեւշատեանը դարձաւ նրա ուղղակի ձեւաւորողը՝ 1982 թ. մարտի վերջից մինչեւ օրս Մաշտոցեան Մատենադարանի տնօրէնն է: 1982 թ. յունուարից Հայաստանի Գիտութիւնների Ակադեմիայի թղթակից անդամ է, 1996 թ. ապրիլից՝ ակադեմիկոս: Նաեւ Հայաստանի պետական մրցանակի դափնեկիր է:

Նրա հետազոտությունները նուիրում են հիմնականում հին եւ միջնադարեան հայկական փիլիսոփայության պատմությանը, որին վերաբերող գրաքար բնագրերի եւ նրանց ուսերէն թարգմանությունների ասպարէզում զգալի է Ս. Արեւշատեանի վաստակը. հեղինակ է աւելի քան 150 աշխատության, որոնց մէջ 25-ը՝ մենագրութիւն: Պատմաբանիմ անհրաժեշտ հին ու նոր լեզուների տիրապետումից քացի, որպէս մշակութաբան մասնագիտանալու ընթացքում ձեռք է բերել նաեւ հին Արեւելքի ու Արեւմուտքի փիլիսոփայութեանն ու մշակոյթի պատմութեանը վերաբերող լայն իմացութիւններ: Գիտական գործունէութիւնն սկսել է փիլիսոփայութեան պատմաբանի, աղբիւրագետի, բնագրագետի եւ թարգմանչի իմացութիւնների ու հմտութիւնների զուգակցումով, որի շնորհիւ ամրապնդել է հայ փիլիսոփայութեան պատմութեան յատկապէս վաղ միջնադարեան շրջանի աղբիւրագիտական հիմքը: Միայնակ կամ ուրիշների աշխատակցութեամբ հրատարակել եւ թարգմանել է դեռեւս անտիպ կամ ո՛չ գիտական հրատարակութիւններով յայտնի կարեւոր բնագրեր. «Հերմեայ եռամեծի առ Ասկղեպիաս սահմանք», Զենոն իմաստասէրի «Յաղագս բնութեան», Թովհան Որոտնեցու «Հաւաքեալ ի քանից իմաստասիրաց», Թովհան Երզնկացու «Ի տաճկաց իմաստասիրաց գրոց քաղեալ բանք», «Մեկնութիւն «Ստորոգութեանցն» Արիստոտելի», Անանիա Օիրակացու «Տիեզերագիտութիւն» եւ այլն:

«Բանքեր Մատենադարանի» հեղինակաւոր հայագիտական տարեգրքի գրեթէ բոլոր հատորներում Արեւշատեանն ունի մէկը մէկից ուշագրաւ հրապարակումներ եւ ուսումնասիրութիւններ:

Ներկայիս հայագիտութեան մէջ Արեւշատեանի անունը ո՛չ պատահաբար զուգորդում է Դաւիթ Անյաղթի վաստակի գիտական մշակման եւ հրապարակման հետ. 1960-1980 թթ. Արեւշատեանն առաջաբան-հետազոտութիւններով եւ ծանօթագրութիւններով օժտելով, իրար ետեւից հրատարակել է Անյաղթի «Սահմանք իմաստասիրութեան», «Վերլուծութիւն «Ներածութեանց» Պորփիրի», «Մեկնութիւն «Ստորոգութեանցն» Արիստոտելի» եւ «Մեկնութիւն «Ի վերլուծականց» Արիստոտելի» աշխատութիւնների գրաքար գիտական բնագրերն ու ուսերէն թարգմանութիւնները, որոնք հետագայում ունեցան առանձին կամ միասնական, ուսերէն եւ հայերէն մի քանի հրատարակութիւն: Կարեւոր ենք համարում նաեւ Անյաղթի մոյմ գործերի արեւելահայերէն աշխարհաբար տարբերակի հետալից պատրաստութիւնը (Դաւիթ Անյաղթ, Երկեր, Ե., 1980), որով մեր մատենագրութեան այս կարեւոր յուշարձանները հասու դարձան ժամանակակից բոլոր կարգի հայ ընթերցողներին. թէ՛ ուսերէն եւ թէ՛ աշխարհաբար թարգմանութիւնները մշակման եւ առնուազն Անյաղթի լուսաբան՝ գրեթէ խորին գրաբարը մեկնաբանել, հասկանալի դարձնել: Այս ամէնի շնորհիւ մեր մեծ մատենագրի ժառանգութիւնն ու հայ հին փիլիսոփայական գրականութիւնը լիովին մատչելի դարձաւ հայրենի եւ համաշխարհային գիտական համրութեանը: Հետազոտողի գրեթէ քսմնամեայ այդ տքմաբան աշխատանքի շնորհիւ է, որ հմարաւոր եղաւ մեր փիլիսոփայական գիտութեան ու գրականութեան ռահվիրայի

ծննդեան 1500-ամեայ յոբելեանը միջազգային համդիսութիւնների ձեւով տօնելը. 1980 թ. միջազգային խոշոր գիտածոողովներ կայացան Երեւանում եւ Փարիզում, 1981 թ.՝ Լոս-Անջելեսում. հայ եւ օտարազգի բազմաթիւ գիտնականների զեկուցումները պատրաստուել էին հիմնականում Արեւշատեանի հրատարակութիւնների հիման վրայ: Վերջիներիս ըստ ամենայնի գործածման վրայ եմ հիմնուած աշխարհի տարբեր մասերում արուած յոբելեանական տարաբնոյթ գրեթէ բոլոր հրատարակութիւնները: Որպէս ասուածի հաստատում յիշատակեմք սրայն մի փաստ. Լոս-Անջելեսի ժողովում կարդացուած բոլոր զեկուցումների մէջ առկայ է Արեւշատեանի հրապարակումների եւ ուսումնասիրութիւնների արդիւնքների վրայ յեմուած լինելու փաստը (տե՛ս «Դաւիթ Անյաղթ փիլիսոփան» (Լոս-Անջելես, 1986. անգլերէն) ժողովածոի՝ Համլէտ Գեորգեանի գրախօսականը.՝ ՀՄՍՀ ԳԱ Լրաբեր հասարակական գիտութիւնների, 2/1988, էջ 81-8):

Արեւշատեանի «անյաղթագիտութեան» հետ սերտ կապ ունի մրադոկտորական թեզի միւթը՝ «Փիլիսոփայական գիտութեան ձեւաւորումը հիմն Հայաստանում». այս գրքի մէջ հսկայական աշխատանք է արուել. պարզուել եմ բազմաթիւ երակէտային հարցեր, ճշգրտուել մեր մատենագրութեան վաղ շրջանի թարգմանական եւ ինքնուրոյն իմաստասիրական բնոյթի աղբիւրների յարաբերակցութեան խնդիրներ, յումաբան դպրոցի գործունէութեան պատմութեան մոր պարբերացում եւ այլն:

Ուշագրաւ է Արեւշատեանի՝ մաեւ «Միջնադարեան Հայաստանի փիլիսոփայական դպրոցների պատմութեան շուրջ» (1980. ոուսերէն) գրքոյկը, որ հայ միարարների ստեղծած թարգմանական եւ ինքնուրոյն գրականութեան իմաստասիրական մասին մոտիկուած առաջին յատուկ ուսումնասիրութիւնն է: Նոյնպէս օգտակար եւ ինքնատիպ է Ա. Մաթեոսեանի հեղինակակցութեամբ հրատարակած «Գլածորի համալսարանը միջնադարեան լուսաւորութեան կենտրոն» (1984) գործը:

Նրա կարեւոր վաստակների շարքում անպայման յիշատակելի է Հայոց պատմութեան («Հայ ժողովրդի պատմութիւն») ակադեմիական ութհատորեակի համապատասխան հատորներում զետեղուած այն աշխատութիւնը, որ ներկայացնում է Ե-ԺԸ դարերի մեր փիլիսոփայութեան պատմութիւնը, եւ որի մէջ ամփոփուած եմ միւթի հիմ եւ մոր բոլոր ուսումնասիրութիւնների արդիւնքները: Կազմել, թարգմանել ու հրատարակել է «Արեւելեան երկրների երածշտական գեղագիտութիւնը» (Մոսկուա, 1967) եւ «Համաշխարհային փիլիսոփայութեան ծաղկաքաղ» (Մոսկուա, 1967) ժողովածուների միւթի հայկական մասերը:

Ներկայացուած որակներից բացի, ունի մի այլ կարեւոր յատկանիշ եւս՝ որպէս շարադրող հեղինակ երկլեզու է. հաւասար հմտութեամբ շարադրում է թէ՛ հայերէն եւ թէ՛ ոուսերէն: Վերջին կարողութեան շնորհիւ մաեւ խմբագրել է միջնադարեան ամենատարաբնոյթ եւ տարատեսակ աղբիւրների ոուսերէն գիտական թարգմանութիւններ:

Ղեկավարելու, ընդդիմախօսելու, գրախօսելու եղանակով աջակցում է

դոկտորական եւ թեկնածուական ատենախօսութիւնների եւ ուսանողական աւարտաճառների պաշտպանութիւններին, դրանով իսկ գործում մասնակցութիւն ունենում երիտասարդ գիտաշխատողների մասնագիտացմանն ու հմտացմանը:

Տարբեր խնդիրների վերաբերող զեկուցումներով մասնակցում է նաեւ մատենադարանեան, հայաստանեան ու միջազգային գիտաժողովների, այսինքն՝ իր աշխատանքները գիտական հանրութեանն է ներկայացնում ընդունուած բոլոր եղանակներով:

Մեր ապրած վերջին ծանր տասնամեակի ընթացքում ՍԷՆ Արեւշատեանը պատուով կրեց նաեւ գիտութեան կազմակերպչի իր ո՛չ թեթեւ բեռը. Մատենադարանը կարողացաւ պատուով կատարել հայ ձեռագրական ժառանգութեան պահպանման կարեւորագոյն խնդիրը եւ կենսունակ մնաց որպէս գիտական հաստատութիւն՝ հրատարակեց կարեւոր ու մնայուն աշխատութիւններ:

Ունի նաեւ գիտա-հասարակական լայն ու ծանրաբեռն գործունէութիւն. «Բանքեր Մատենադարանի» տարեգրքի գլխաւոր խմբագիրն է, «Պատմա-բանասիրական հանդէս»-ի եւ ՀՀ ԳԱԱ «Լրաբեր»-ի խմբագրական լաճճնախմբերի անդամ. նախագահն է Մատենադարանի գիտխորհրդի, Հայ-հնդկական բարեկամութեան ընկերութեան պատուաւոր նախագահը, անդամը «Պո-Արաքս» ընկերութեան (Վենետիկ) և Փիլիսոփայական ակադեմիայի, թղթակից-անդամը «Արարատ» միջազգային ակադեմիայի, անդամը՝ Երեւանի պետական համալսարանի փիլիսոփայութեան ֆակուլտետի, ՀՀ ԳԱԱ Փիլիսոփայութեան եւ իրաւունքի ինստիտուտի և Արխիւային վարչութեան գիտխորհուրդների, ՀՀ Գիտութեան եւ կրթութեան նախարարութեան կոլեգիայի, Եւրոպայի մշակոյթի ընկերութեան (Վենետիկ):

Անկախ մասնագիտութիւնից ու զբաղմունքից, ցանկացած ասպարէզի ցանկացած անհատի վաստակի, աշխատանքային եւ մարդկային յարաբերութիւնների մէջ կարեւոր դեր ունի նրա մարդկային բնատրութիւնը. այս առումով Ս. Արեւշատեանը բնորոշում է երեք հիմնական բառով՝ քարի, անչար եւ կիրթ, սրանց վրայ էլ կառուցում է իր կեանքը:

Ենթահատրելով գիտնականի վաստակած յոբելեանը, ուրախութեամբ արձանագրելով նրա քաջատողջութիւնը, իր կարեւոր գործի մէջ ցանկանում ենք նոր յաջողութիւններ, վաստակներ ու նուաճումներ:

ԳԷՈՐԳ ՏԷՐ-ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ